

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

12-son (5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 12 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent;

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent;

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.;

Jabborova Charos Aminovna - iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari doktori (DSc), Professor.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Qodirova Muqaddas Tog'ayevna - filologiya fanlari nomzodi, dotsent.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b.,;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD);

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari

doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD);

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasini mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD).

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Hadjamuratova Matlyuba Xoshimovna</i> O'ZBEKISTONDA TA'LIM TIZIMIDAGI INNOVATSION ISLOHOTLARNING NATIJALARI.....	13-16
<i>Равшанов Махмуд</i> ЗАСЛУГИ АЛИШЕРА НАВОИ В ИЗУЧЕНИИ РАЗВИТИЙ ТЮРКСКИХ ЯЗЫКОВ	17-19
<i>Tursunov Bekzot Yandashevich</i> FARG'ONA VODIYSIDA HASHAR YO'LI BILAN QURILGAN GIDROINSHOOTLAR TARIXIDAN	20-24
<i>Jumaboyev Azizjon Sayfiddin o'g'li, Shenkar Michael</i> SHARQ MAMLAKATLARIDA MIRZO ULUG'BEK ILMIY MEROSINING O'RGANILISHI	25-30
<i>Esanova Nilufar</i> O'ZBEKISTON–ROSSIYA ENERGETIK ALOQALARI TARIXI:LUKOYL MISOLIDA	31-36
<i>Asadova Ra'no Baymanovna</i> OLIY TA'LIM VA ILMIY-TEXNIK HAMKORLIK: O'ZBEKISTON HINDISTON HAMKORLIGINING ILMIY SALOHİYATI VA ISTIQBOLLARI ...	37-40
<i>Aytmuratova Janilsin</i> FROM THE HISTORY OF THE DEVELOPMENT OF ARCHAEOLOGICAL SCIENCE IN KARAKALPAKSTAN	41-44
<i>Toreniyazov Jalgas Yerjanovich, Rzaeva Manzura Abatovna</i> JANUBIY OROL BO'YI SHAHARLARI TARIXI BO'YICHA MANBALAR (SHARQ MANBALARI).....	45-49
<i>Baqoyev Umidjon Shuhrat o'g'li</i> ABBOS I VA VALI MUHAMMADXON O'RTASIDAGI SIYOSIY ALOQALAR	50-55
<i>Mo'minov Xusanboy Madaminjonovich, Qodirjonov Omadjon Tavakkaljon o'g'li</i> ANDIJON VILOYATI SUV XO'JALIGI BIRLASHMASI FAOLIYATI TARIXIDAN (1991-1996-YILLAR MISOLIDA).....	56-60
<i>Elboyeva Shaxnoza</i> XOTIN-QIZLARNING PEDAGOGIK FAOLIYATDA TUTGAN O'RNI: TARIXIY JARAYON VA HOZIRGI TENDENSIYALAR	61-65
<i>Choriyeva Nargiza Ibotovna</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI KONSTITUTSIYASIDA TURIZM SOHASINING HUQUQIY ASOSLARI VA UNING ZAMONAVIY RIVOJLANISH TENDENSIYALARI	66-69
<i>Fayzullayev Oybek</i> O'RTA OSIYO XONLIKLAR TARIXINI O'RGANISH (XIX ASR OXIRI – XX ASR BOSHIDAGI RUS MANBALARI ASOSIDA)	70-74
<i>Norboyev Ravshan Saydulla o'g'li</i> SHIMOLI-G'ARBIY BAQTRIYANING ELLINIZM DAVRI ARXEOLGIK YODGORLIKLARI TIPOLOGIYASI	75-79
<i>Rajabova Nazira Shaxobovna</i> O'ZBEK XALQ AFSONALARIDA AYOL OBRAZLARINING TASVIRLARI	80-84

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

Gabbarov Sabit Nietali'evich

QO'Y VA ECHKILAR BOSH SONINI EKONOMETRIK MODELLAR ASOSIDA
PROGNOZLASH VA RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI
(QORAQALPOG'ISTON RESPUBLIKASI QO'NG'IROT TUMANI MISOLIDA) 85-89

Xolmurotov Fozil

XORAZM VILOYATIDA EKSPORT NATIJALARI VA REAL SEKTOR
RESURSLARI O'RTASIDAGI KO'P O'LCHOVLI BOG'LIQLIK 90-103

Raximov Faxriddin Shavkatovich

TA'LIM TASHKILOTLARIDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYANING MARKETING
SAMARADORLIGIGA TA'SIRI 104-116

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

Xoliqov Yunus Ortiqovich

YANGI O'ZBEKISTONDA MILLATLARARO MADANIYATNI
YUKSALTIRISH STRATEGIYASI 117-121

Farxodjonova Nodira Farxodjon qizi

JADIDLAR MEROSI VA ZAMONAVIY JAMIYAT BARQARORLIGINI TA'MINLASHDA
MA'NAVIY QADRIYATLARINING ROLI 122-128

Jumayeva Shaxlo Suyunovna

TALABALARDA INTELLEKTUAL MADANIYATNI SHAKLLANTIRISH OMILLARI 129-133

Yazdonova Saxiba Kurbanovna, Sanaqulov Sardor Isaqulovich

SUN'IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARINI BOSHQARISH METODIKASI 134-138

Danabayev Xurshid Napasovich

SPORT TURLARI VA FALSAFIY-ESTETIKANING DIALEKTIK TAHLILI 139-142

Shokirov Tohirjon

CHOLG'U SOZLARINING YOSHLARNING MA'NAVIY YUKSALISHIDAGI
O'RNI VA AHAMIYATI (DUTOR VA RUBOB SOZLARI MISOLIDA) 143-148

Raxmatov Alisher Obidovich

YANGI O'ZBEKISTONDA SHAXS ZAMONAVIY IJTIMOYIY JARAYONLARGA
INTEGRATSIYALASHUVINING FALSAFIY TAHLILI 149-152

Abduraxmanova Nodiraxon Xusnutdinovna

HUQUQIY MADANIYAT VA DEMOKRATIYA:
IJTIMOIY FALSAFIY YONDASHUVLAR VA KONSEPSIYALAR 153-158

Axatova Dildora Axtamovna

IBN SINONING "RISOLAYI FIL-HUZN" ASARINING FALSAFIY TAHLILI 159-163

Toshboboyev Maksud Jalilovich

AXBOROTLASHGAN JAMIYATDA SUN'IY INTELLEKT VA IJTIMOYIY JARAYONLAR
DIALEKTIKASI 164-168

Abdiyev G'ayrat Ergashevich

YANGI O'ZBEKISTON SIYOSIY AMALIYOTIDA YOSHLARNING IJTIMOYIY-SIYOSIY
FAOLLIGINING NAMOYON BO'LISH SHAKLLARI 169-174

<i>Axmedova Dilrabo Sa'dullayevna</i> GLOBALIZATSIYA SHAROITIDA O'ZBEK YOSHLARINING MA'NAVIY-AXLOQIY QARASHLARIDAGI O'ZGARISHLAR	175-179
<i>Sodirjonov Muhridin Mahamadaminovich</i> RAQAMLI JAMIYATDA INSON KAPITALI RIVOJLANISHI: NAZARIY VA AMALIY JIHATLAR.....	180-187
<i>Abduraxmonov Xasan Ibroximovich</i> YOSHLAR DUNYOQARASHIDA INNOVATSION TASHABBUSLARNI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI	188-192
<i>Norbo'tayev Islombek Musurmonovich</i> POSTHAQIQAT SIYOSATI: ALTERNATIV AXBOROT OQIMLARI ORQALI DEZINFORMATSIYA	193-198
<i>Ergashev Alijon Boxodirovich</i> AXBOROTLASHGAN JAMIYAT SHAROITIDA MILLIY O'ZLIKNI ANGLASHNING TRANSFORMATSIYASI.....	199-203
<i>Elmuradova Surayyo Abdijalilovna</i> AXBOROTLASHGAN JAMIYATDA OTA-ONA VA BOLA MUNOSABATLARINING YANGI MODEL.....	204-207
<i>Bobamirzayev Abdulaziz</i> RAZIYY AD-DIN AS-SARAXSIY HAYOTI VA ASARLARI HAQIDA ILK MA'LUMOTLAR.....	208-211
<i>Rasulov Azizxon Mukhamadqodirovich</i> AXBOROTLASHGAN JAMIYATDAGI IJTIMOY O'ZGARISHLAR HAQIDA AYRIM MULOHAZALAR	212-216
<i>Do'snazarov Mirjalol Esanboy o'g'li</i> AXBOROTLASHGAN JAMIYATDA HAYOT VA O'LIM MUAMMOSINING FALSAFIY-AXLOQIY MEXANIZMLARI	217-221
<i>Beshimov Xamidjon Sayidovich</i> FALSAFADA INSON QADRI TUSHUNCHASINING MAZMUN-MOHİYATI VA GENEZISI	222-226
<i>Muhammadiyev Bekzod O'ktamjon o'g'li</i> VIRTUAL MULOQOTDA SHAXSLARARO MUNOSABATLARNING TRANSFORMATSIYASI VA UNING AXLOQIY JIHATLARI.....	227-231
<i>Kdirbaev Baxadir Berdaxovich</i> AXBOROT JAMIYATIDA MEDIA MADANIYATNING SOTSIOMADANIY TRANSFORMATSIYALARDAGI ROLI.....	232-237
10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI	
<i>Mamadaliyeva Naibaxon, Orifboyev Abdulloh</i> O'ZBEK TILIDA "HALOL" VA "HAROM" LEKSEMALARINING ZAMONAVIY SEMANTIK, PRAGMATIK VA SOTSIOMADANIY TAHLILI.....	238-245

<i>Уринбаева Дилбар Базаровна</i> СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ПЕСЕН УЗБЕКСКИХ И ТУРЕЦКИХ ПЕВЦОВ НА ОСНОВЕ КОМПЬЮТЕРНОЙ ЛИНГВИСТИКИ: НОВЫЕ ВОЗМОЖНОСТИ	246-258
<i>Алиева Эльвина Аметовна, Нуруллаева Дилбар Алиевна</i> СИНТАКСИЧЕСКИЙ СПОСОБ ВЫРАЖЕНИЯ ЗНАЧЕНИЯ СРАВНЕНИЯ И ЕГО ОСНОВНЫЕ СРЕДСТВА НА ПРИМЕРЕ РАССКАЗОВ А.И. КУПРИНА	259-264
<i>Karimov Ulugbek Nusratovich</i> THE POETICS OF THE CHARACTERS' INNER WORLD IN "SPOOK COUNTRY"	265-269
<i>Sodiqova Baxtigul Ibodullayevna</i> POSTMODERN NARRATIVE TECHNIQUES IN JOHN FOWLES' WORKS: AN INTERTEXTUAL, LINGUISTIC, AND AESTHETIC APPROACH.....	270-275
<i>Tokimbetova Gulbahor Abatbayevna</i> QORAQALPOQ MUMTOZ SHOIRLAR LIRIKASINING JANRIY-TEMATIK XUSUSIYATLARI	276-279
<i>Isroilova Manzura Jamolovna</i> FRANSUZ PUBLITSISTIK MATNLARINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI.....	280-284
<i>Sobirjonova Muxlisa Sobirjonovna</i> YOLG'IZLIK FENOMENINING SEMANTIK SHAKLLANISHI VA UNING HISSIY TAJRIBADAGI IFODASI.....	285-290
<i>Bobojonov Dilshod Jumakul ugli</i> THE PRAGMATIC AND LINGUO-CULTURAL CLASSIFICATION OF NEWSPAPER HEADLINES.....	291-294
<i>Shamshetova Biybiayim Janibek qizi</i> LINGVISTIKA VA MADANIYATSHUNOSLIKDA ANTROPOSENTRIZM KONSEPSIYASI	295-302
<i>Xaitova Gulhayo Tovasharovna</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA MAKON VA ZAMON KATEGORIYASI DOIRASIDAGI YAQIN-UZOQ OPPOZITSIYASINING CHOG'ISHTIRMA TAHLILI	303-307
<i>Mardanova Mohira Davron qizi</i> THE ROLE OF "THE FINANCIER" IN WORLD LINGUISTICS	308-311
<i>Khalilova Shohista Muhammadi qizi</i> COMPARATIVE ANALYSIS OF UTOPIAN AND ANTI-UTOPIAN MOTIFS IN ENGLISH AND UZBEK PROSE	312-315
<i>Davlatova Shahnoza Muhammadiyevna</i> SUD VA TERGOV MOTIVLARINING ADABIY FUNKSIYASI	316-319
<i>Rustamov Dilshodbek</i> NUTQIY MULOQOT TAVSIFI	320-323
<i>Musayev Akmaljon Ibrogimovich</i> INGLIZ VA O'ZBEK DIPLOMATIK DISKURSIDA LEKSIK-SEMANTIK XUSUSIYATLAR VA TERMINOLOGIK TIZIMNING TALQINI	324-329
<i>Shamsuddinova Diyoraxon Yorqinbek qizi</i> INGLIZ VA O'ZBEK MEDIADISKURSINING LISONIY TAHLILI: TUZILISHI, XUSUSIYATLARI	330-333

<i>Numonova Mashxuraxon Qobiljon qizi</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA "SUV/WATER" KONSEPTINING LISONIY MODELLASHUVI: NOMINATIV VA KOMMUNIKATIV MAYDONLARNING QIYOSIY TADQIQI	334-342
<i>Норкулова Шахло Абдугофур кизи</i> СТИЛИСТИЧЕСКАЯ ОКРАСКА ПРОЗВИЩ И ЕЁ ВЛИЯНИЕ НА КОММУНИКАЦИЮ ...	343-345
<i>Tursunova Javhar Bakir qizi</i> O'ZBEK TILINI LINGVOKULTUROLOGIK YONDASHUV ASOSIDA O'QITISH	346-350
<i>Xoshimova Mohigul Axmatovna</i> XIX-XX ASRLAR DOSTONCHILIGIDA ADABIY TA'SIR MASALASI	351-355
<i>Омонова Мадина Аслиддиновна</i> ЛЕКСИЧЕСКИЕ ЛАКУНЫ УЗБЕКСКОЙ КУЛЬТУРЫ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ: ПРОБЛЕМЫ НЕПЕРЕВОДИМЫХ КОНЦЕПТОВ	356-361
<i>Abdulkhakova Dilafruz Shamsiddinovna</i> PERSPECTIVES AND THEORETICAL APPROACHES TO FORMULAIC EXPRESSIONS	362-370
<i>Abduraimova Mahliyo Valijon qizi</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA GAZ SANOAT TERMINLARINING SHAKLLANISH USULLARI.....	371-373
<i>Rajat Choudhary</i> LATIN: THE TIMELESS LANGUAGE OF MEDICINE	374-377
<i>Клеблеева Резеда Радионовна</i> МИФОПОЭТИКА КАК КОНЦЕПТУАЛЬНАЯ ОСНОВА ЛИТЕРАТУРНОГО ТВОРЧЕСТВА	378-381
<i>Irbutaeva Nigora, Ozodova Dilafruz, Xoliqova Sabina</i> RUS TILIDA SO'ZLASHMAYDIGAN TALABALAR UCHUN RUS TILI DARSLARIDA QO'SHIQ MATERIALLARIDAN FOYDALANISH	382-385
<i>Dilbarjonov Ismoiljon, Gavxaroy Isroiljon qizi</i> SPORT TERMINLARINING UMUMIY XUSUSIYATLARI	386-389
<i>Arapjonova Zebo Otabek qizi</i> THE IMPACT OF ACCENT AND PRONUNCIATION ON COMMUNICATION IN GLOBAL ENGLISH.....	390-394
<i>Qarshiyeva Muxarram Shuxratovna</i> THE ADAPTATION PROCESS OF TERMS BORROWED INTO UZBEK FROM RUSSIAN AND ENGLISH LANGUAGES.....	395-399

12.00.00 - YURIDIK FANLAR

<i>Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich</i> JAMOAVIY MEHNAT NIZOLARINI HAL ETISH: MILLIY VA XORIJIY TAJRIBA.....	400-407
<i>Zokirov Sherzod Ilxom o'g'li</i> PROKURATURA ORGANLARIDA SUN'IY INTELLEKTNI JORIY QILISH ORQALI MUROJAATLAR BILAN ISHLASH SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI	408-415
<i>Shermatov Nuriddin, Jamshidbek Ibrokhimov</i> SUN'IY INTELLEKT (AI) VA ADDITIV ISHLAB CHIQRISH (AM) INTEGRATSIYASI SHAROITIDA INSON HUQUQLARI HAMDA FUQAROLIK-HUQUQIY JAVOBGARLIKNING NAZARIY-HUQUQIY MUAMMOLARI.....	416-428

<i>G'ulommamatova Parvina Akbarali qizi</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASINING KRIPTO-AKTIVLAR SOHASIDAGI JINOYATLARNI OLDINI OLISH VA TARTIBGA SOLISH BORASIDAGI XALQARO-HUQUQIY HAMKORLIGINI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI.....	429-435
<i>Djalilov Javoxir Abdumajitovich</i> ISBOT QILISHNING UMUMIY SHARTLARI MAZMUNI VA TASNIFLANISHI	436-443
<i>Normurodova Behro'za Xolmo'minovna</i> RAQAMLI DALILLARNI TO'PLASHDA XALQARO TASHKILOTLARNING O'RNI.....	444-450
<i>Ismailov Bekjon Salixovich</i> NOGIRONLIGI BO'LGAN SHAXSLAR MEHNAT HUQUQINI TA'MINLASHNING HUQUQIY KAFOLATLARI TAHLILI	451-456
<i>Mahmarahimov Ixtiyor Baxtiyorovich</i> DAVLAT XARIDLARI VA TENDER SAVDOLARIDA RAQOBATGA QARSHI XATTI-HARAKATLARNING HUQUQIY OQIBATLARI.....	457-463
<i>Almatov Sanjar Zokirovich</i> DINIY EKSTREMIZMGA QARSHI KURASHISHNING HUQUQIY ASOSLARI.....	464-467
<i>Djuraev Farxod Eshboevich</i> JINOYATCHILIKKA QARSHI KURASHDA TEZKOR-QIDIRUV FAOLIYATI USULLARINING NAZARIY VA AMALIY AHAMIYATI.....	468-473
<i>Sadikova Dilafruz Radjabovna</i> O'ZBEKISTONDA QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIYA MANBALARIDAN FOYDALANISH SOHASIDA SUG'URTA MEKANIZMINI SHAKLLANTIRISH MASALALARI.....	474-481
<i>Сайфиддинов Аклиддин Анваржон огли</i> МЕСТНОЕ ГОСУДАРСТВЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ В УЗБЕКИСТАНЕ: ПРАВОВЫЕ И ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ МЕХАНИЗМЫ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ КЕНГАШЕЙ И ХОКИМИЯТОВ	482-488
<i>Olimov Abbosjon</i> SUN'IY INTELLEKT TEXNOLOGIYASI: TUSHUNCHASI, TURLARI VA TARIXIY RIVOJLANISHI.....	489-494

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

<i>Djamaldinova Shaxlo Obloberdiyevna</i> TIBBIYOT OLIYGOHI TALABALARIDA HISSIY VA KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYALARNI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY VA USLUBIY JIHATLARI	495-500
<i>Муталипова Мавлюда Жунайдуллаевна</i> НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКАЯ СУТЬ АКЦИОЛОГИЧЕСКОГО ПОДХОДА	501-506
<i>Джуманиязов Фарход Улугбекович</i> РАЗРАБОТКА СИСТЕМЫ МЕТОДОВ И ПРИЁМОВ ОБУЧЕНИЯ, НАПРАВЛЕННЫХ НА РАЗВИТИЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫХ СПОСОБНОСТЕЙ И КРЕАТИВНОГО МЫШЛЕНИЯ УЧАЩИХСЯ	507-510
<i>Kuvatova Nozima Baxtiyorovna</i> TA'LIM TIZIMIDA O'QITUVCHINING MULOQOT KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISH	511-515

<i>Xudayberdiyeva Nilufar Bozorovna</i> TABIIY FANLARNI KOMPETENSIYAVIY YONDASHUV ASOSIDA O'QITISH TEKNOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISH	516-519
<i>Pirimbetov Bxit Allabaevich</i> BO'LAJAK O'QITUVCHIDA PEDAGOGIK ARTISTIZMNING TARKIBIY QISMLARI	520-526
<i>Djalolov Furqat Fattohovich</i> TA'LIM SIFATINI TA'MINLASHDA TO'LIQ O'ZLASHTIRISH TEKNOLOGIYASINING ROLI.....	527-531
<i>Uteniyazov Karimbay Kuanishbaevich, Eshmuratov Marat Tangatarovich</i> PEDAGOGICAL STRATEGIES AND THE INTEGRATION OF ICT IN TEACHING FOOD PHYSIOLOGY: INNOVATIVE APPROACHES IN HIGHER EDUCATION	532-538
<i>Habibullayeva Shoirra</i> O'ZBEK TILINI IKKINCHI TIL SIFATIDA O'QITISHDA INTERAKTIV METODLARDAN FOYDALANISHNING TAMOIYILLARI	539-542
<i>Abatov Jalğasbay Orınbaevich</i> TASVIRIY SAN'AT KOMPOZITSİYALARIDA RANGLARDAN FOYDALANISH USULLARI..	543-548
<i>Azzamov Yusuf Rajaboyevich</i> TALABALARNING MUSTAQIL TA'LIM KOMPETENSIYASINI TAKOMILLASHTIRISHDA RAQAMLI RESURLAR VA PLATFORMALAR: TAHLIL VA TASNIF.....	549-553
<i>Джумаева Зарина Бобохон кизи, Жаббарова Паризода Илхомжон кизи</i> МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ОТНОСИТЕЛЬНЫХ ПРИЛАГАТЕЛЬНЫХ	554-556

Received: 20 November 2025
Accepted: 1 December 2025
Published: 15 December 2025

Article / Original Paper

THE STUDY OF MIRZO ULUGBEK'S SCIENTIFIC HERITAGE IN EASTERN COUNTRIES

Jumaboyev Azizjon Sayfiddin ugli

Samarkand State University named after Sharof Rashidov
2nd year Master's student of the Faculty of History

Shenkar Michael

Associate Professor of Ancient (Pre-Islamic) Iranian History,
Department of Islamic and Middle Eastern Studies,
Hebrew University of Jerusalem

Abstract. The article analyzes the scientific legacy of Mirzo Ulugbek and the research conducted in Eastern countries. It examines how Ulugbek's works in astronomy, mathematics, and philosophy have been studied in Turkey, Iran, India, China, and Arab countries, as well as how they are evaluated in modern Oriental studies. Ulugbek's legacy is an important link ensuring the continuity of Eastern scientific traditions and currently holds significant importance for studying the history of astronomy and the history of Islamic science.

Keywords: Mirzo Ulugbek, Oriental studies in the East, history of astronomy, "Zij" tables, Samarkand Observatory, history of Islamic science, literature review.

SHARQ MAMLAKATLARIDA MIRZO ULUG'BEK ILMIY MEROSINING O'RGANILISHI

Jumaboyev Azizjon Sayfiddin o'g'li

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti
Tarix fakulteti 2-kurs magistranti

Shenkar Michael

Qadimgi (Islomdan avvalgi) Eron tarixi bo'yicha dotsent, Islom va Yaqin Sharq tadqiqotlari bo'limi, Quddus Ibroniya Universiteti

Annotatsiya. Maqolada Mirzo Ulug'bekning ilmiy merosi va uning Sharq mamlakatlarida olib borilgan tadqiqotlari tahlil qilingan. Ulug'bekning astronomiya, matematika va falsafa sohasidagi asarlari Turkiya, Eron, Hindiston, Xitoy va Arab mamlakatlarida qanday o'rganilgani hamda zamonaviy sharqshunoslik fanida qanday baholanayotgani ko'rib chiqilgan. Ulug'bek merosi Sharq ilmiy an'alarining davomiyligini ta'minlovchi muhim halqa bo'lib, hozirgi kunda ham astronomiya tarixi va Islom fani tarixini o'rganishda muhim ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: Mirzo Ulug'bek, Sharq sharqshunosligi, astronomiya tarixi, "Zij" jadvallari, Samarqand rasadxonasi, Islom ilmi tarixi, adabiyotlar tahlili.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5I12Y2025N04>

Kirish. Mirzo Ulug'bek (1394-1449) XV asrda Movarounnahrda hukmronlik qilgan Temuriylar sulolasining eng buyuk olim vakili sifatida jahon fan tarixida alohida o'rin tutadi. Uning Samarqandda barpo etgan rasadxonasi va yaratgan astronomik jadvallari ("Zij-i Sultoni", "Zij-i Jadid-i Guragoni") o'rta asrlar va yangi davr astronomiyasi o'rtasida ko'prik vazifasini

bajargan. Ulugʻbekning ilmiy faoliyati va merosi nafaqat Markaziy Osiyo, balki butun Sharq mamlakatlarida keng miqyosda tadqiq etilgan va bugungi kunda ham dolzarb ilmiy mavzu boʻlib qolmoqda. Sharq mamlakatlarida, xususan Turkiya, Eron, Hindiston, Xitoy va Arab dunyosida Ulugʻbek merosining oʻrganilishi oʻziga xos xususiyatlarga ega boʻlib, har bir mintaqada oʻzining tarixiy-madaniy kontekstida baholanadi.

Ulugʻbek ilmiy merosining Sharqda oʻrganilishi masalasi bir necha jihatdan muhimdir. Birinchidan, Sharq mamlakatlarida Islom ilmi anʼanalari va klassik sharqshunoslik maktablari mavjudligi Ulugʻbek asarlarining tubdan tahlil qilinishiga imkon beradi. Ikkinchidan, Sharq tillarida (forsiy, arabiy, turkiy tillar) yozilgan manbalar va ularning mahalliy olimlar tomonidan tahlili Ulugʻbek merosining yangi qirralarini ochib beradi. Uchinchidan, zamonaviy Sharq mamlakatlarida fan tarixiga boʻlgan qiziqishning ortishi Ulugʻbek kabi olimlarning xizmatlari qayta baholanishiga olib kelmoqda. Ushbu tadqiqotning maqsadi Turkiya, Eron, Hindiston, Xitoy va Arab mamlakatlarida Ulugʻbek ilmiy merosining qanday oʻrganilgani, qaysi aspektlariga eʼtibor qaratilgani va zamonaviy sharqshunoslik fanida qanday baholanayotganini tahlil qilishdan iborat.

Tadqiqotning dolzarbligi shundaki, Oʻzbekiston va boshqa mamlakatlar oʻrtasida ilmiy-madaniy aloqalarning rivojlanishi, Ulugʻbek merosining xalqaro darajada tanilishi va Islom ilmi tarixining qayta tiklanishi jarayonida Sharq mamlakatlarida olib borilgan ilmiy ishlarni oʻrganish zarur. Bundan tashqari, globallashuv sharoitida milliy ilmiy merosni saqlash va targʻib qilish, turli mamlakatlar olimlari oʻrtasida ilmiy maqolalarni rivojlantirish zarurati mavjud. Ushbu tadqiqot Ulugʻbek merosining Sharqda qanday idrok etilishi va bugungi kunda qanday ahamiyat kasb etishini koʻrsatib beradi.

Metodologiya va adabiyotlar tahlili. Tadqiqot tarixiy-taqqoslash va adabiyotlar tahlili metodologiyasiga asoslanadi. Sharq mamlakatlarida nashr etilgan ilmiy manbalar, monografiyalar, ilmiy maqolalar, konferensiya materiallari va nashrlar tahlil qilingan. Tadqiqot jarayonida oʻzbek, rus, ingliz, fors va arab tillaridagi manbalardan foydalanilgan. Adabiyotlar tahlili bir necha asosiy yoʻnalishlar boʻyicha olib borilgan: Turkiya sharqshunosligida, Eron ilmiy muhitida, Arab mamlakatlarida, Hindiston va Janubiy Osiyoda, hamda Xitoy sharqshunosligida Ulugʻbek merosining oʻrganilishi. Har bir mintaqada olib borilgan tadqiqotlarning oʻziga xos xususiyatlari, asosiy natijalari va yondashuvlari taqqoslangan.

Turkiya sharqshunosligida Ulugʻbek merosining oʻrganilishi XX asrning ikkinchi yarmidan tizimli xarakter kasb etgan. Turkiya olimlari Aydin Sayili, Ekmeleddin Ihsanoglu va boshqalar Ulugʻbekning astronomik ishlarini, Samarqand rasadxonasining tarixini va Ulugʻbek davri ilmiy muhitini chuqur tahlil qilganlar [1]. Sayilining “The Observatory in Islam” asari Samarqand rasadxonasini Islom olamidagi rasadxonalar tarixida muhim oʻrin berib koʻrsatadi. Turkiya tadqiqotchilarining asosiy yondashuvlari Ulugʻbek merosini Turkiy-Islom sivilizatsiyasining ajralmas qismi sifatida koʻrib chiqishga qaratilgan. Anqara, Istanbul va Qonya universitetlarida Ulugʻbek astronomiyasi va matematikasiga bagʻishlangan bir qator ilmiy ishlar amalga oshirilgan. Turkiya olimlarining yana bir xususiyati shundaki, ular Ulugʻbek asarlarini turkiy-fors ilmiy anʼanalarining sintezi sifatida taqdim etadilar va uning hukmron sifatidagi ham, olim sifatidagi ham faoliyatini bir butunlikda oʻrganadilar.

Eron ilmiy muhitida Ulugʻbek merosiga boʻlgan qiziqish tarixan chuqur ildizlarga ega. Ulugʻbek asarlarining aksariyati fors tilida yozilgani, uning ustozlaridan baʼzilari (Qozizoda Rumiy, Jamshid al-Koshiy) Eron kelib chiqishli boʻlgani uchun Eron olimlari bu merosni oʻz

madaniy merosining bir qismi deb bilganlar [2]. Tehron universitetining Fan tarixi markazi, Mashhad va Isfahon universitetlarida Ulugʻbek astronomiyasi boʻyicha bir qator tadqiqotlar olib borilgan. Mohammad Bagheri, Seyyed Hossein Nasr kabi taniqli eron fani tarixchilari Ulugʻbek “Zij”ini tahlil qilgan va uning Nasriddin Tusiy va Qutbiddin Shiroziy anʼanalarini davom ettirganini koʻrsatganlar. Eron tadqiqotchilarining oʻziga xos xususiyati shundaki, ular Ulugʻbek merosini Eron-fors ilmiy anʼanalarining davomi va takomillashuvi sifatida talqin qiladilar, Samarqand ilmiy maktabini Maragʻa rasadxonasi anʼanalarining vorisi deb hisobladilar.

Arab mamlakatlarida, ayniqsa Misr, Suriya va Iroqda Ulugʻbek merosiga katta eʼtibor berilgan. Qohira universiteti, Damashq universiteti va Baghdad universitetlarida Islom astronomiyasi tarixi boʻyicha tadqiqotlar olib borilgan va Ulugʻbek “Zij”ining arab astronomiyasiga taʼsiri oʻrganilgan [3]. Ahmad Salim Sayyidaning “Ulugʻ Beg wa madrasat Samarqand al-falakiyya” (Ulugʻbek va Samarqand astronomiya maktabi) nomli asari arab sharqshunosligida muhim oʻrin tutadi. Arab olimlari Ulugʻbekni Islom Oltin asri olimlarining davomchisi sifatida koʻrib chiqadilar va uning ishlarini al-Batruziy, Ibn al-Shatir va boshqa arab astronomlarining anʼanalari kontekstida tahlil qiladilar. Arab mamlakatlarida olib borilgan tadqiqotlarning yana bir jihati shundaki, ularda Ulugʻbekning diniy-falsafiy qarashlari, uning Islom ilmi anʼanalariga munosabati ham koʻrib chiqiladi. Baʼzi arab tadqiqotchilari Ulugʻbekning ratsional yondashuvini taʼkidlab, uni Islom ilmida aql va naql (maʼqul va manqul bilimlar) muammolarini hal qilishga harakat qilgan olim sifatida taqdim etganlar.

Hindiston va Janubiy Osiyoda Ulugʻbek merosining oʻrganilishi asosan XX asr oxiri va XXI asr boshida faollashgan. Dehli universitetining Fan tarixi boʻlimi, Hindiston Texnologiya instituti va boshqa ilmiy markazlarda Ulugʻbek astronomiyasining Hindiston ilmiga taʼsiri oʻrganilgan [4]. Hindiston olimlarining tadqiqotlari koʻrsatadiki, Ulugʻbek jadvallari XVI-XVII asrlarda Bobur va Akbar davrida Hindistonga kirib kelgan va mahalliy astronomiya rivojiga taʼsir koʻrsatgan. Raja Ram Shastri va Ramasubramanian kabi tadqiqotchilar Ulugʻbek “Zij”ini Sanskrit astronomiya anʼanalari bilan taqqoslab, ularning oʻxshashlik va farqlarini tahlil qilganlar. Hindiston tadqiqotchilarining oʻziga xos jihati shundaki, ular Ulugʻbek merosini Sharq-Gʻarb ilmiy aloqalari nuqtai nazaridan ham koʻrib chiqadilar va uning Yevropa uygʻonish davri astronomiyasiga taʼsirini ham oʻrganadilar.

Xitoy sharqshunosligida Ulugʻbek merosiga qiziqish asosan XX asr oxiridan boshlab kuchaygan. Bu davr Xitoy-Markaziy Osiyo ilmiy-madaniy aloqalarining qayta jonlanishi bilan bogʻliq [5]. Pekin universiteti, Sinologiya instituti va Gansu provinsiyasidagi tadqiqot markazlarida Ipak yoʻli orqali olib borilgan ilmiy almashinuvlar tarixida Ulugʻbek faoliyati oʻrganilgan. Xitoy olimlari Ulugʻbek rasadxonasi va Ming sulolasi davridagi xitoy rasadxonalari oʻrtasidagi aloqalarni tahlil qilganlar. Pan Nai va boshqa tadqiqotchilar Yuan va Ming davrlari astronomiyasi bilan Ulugʻbek astronomiyasini taqqoslab, ularning oʻxshashliklarini va farqlarini koʻrsatganlar. Xitoy tadqiqotchilari uchun Ulugʻbek merosi Sharq ilmiy anʼanalarining yaxlitligini koʻrsatuvchi muhim misol boʻlib, Islom, Xitoy va Hind ilmiy maktablari oʻrtasidagi aloqalarni oʻrganishda qimmatli manbalardan biri hisoblanadi.

Umumiy adabiyotlar tahlili shuni koʻrsatadiki, Sharq mamlakatlarida Ulugʻbek merosining oʻrganilishi bir necha asosiy yoʻnalishlarni oʻz ichiga oladi: astronomik jadvallari va kuzatishlari, Samarqand rasadxonasining tarixiy ahamiyati, matematik ishlari, falsafiy-ilmiy qarashlari va taʼlim tizimiga qoʻshgan hissi. Sharq olimlari Ulugʻbekni nafaqat buyuk

astronom, balki davlat arbobi, me'mor va ma'rifatparvar hukmdor sifatida ham baholaydilar [6]. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, Ulug'bek merosi Sharq mamlakatlarida turlicha idrok etilsa ham, barcha tadqiqotchilar uning ilmiy aniqlik va ushbu aniqlikka erishish uchun qo'llangan metodologiyani yuqori baholaydilar.

Natijalar va muhokama. Sharq mamlakatlarida olib borilgan tadqiqotlar natijalarini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, Ulug'bek ilmiy merosining o'rganilishi bir necha asosiy davrga bo'linadi va har bir mintaqada o'ziga xos xususiyatlarga ega. Quyidagi jadvalda Sharq mamlakatlarida Ulug'bek merosining o'rganilishi davrlari va asosiy yo'nalishlari taqdim etilgan:

1-jadval. Sharq mamlakatlarida Ulug'bek merosining o'rganilishi davrlari

Davr	Mintaqa	Asosiy tadqiqot yo'nalishlari	Muhim natijalar
1920-1960	Turkiya, Eron	Manbashunoslik, matn tahlili	Ulug'bek asarlarining topilishi va nashr etilishi
1960-1990	Arab mamlakatlari, Turkiya	Islom astronomiyasi tarixi	Ulug'bekning arab ilmiy an'alaridagi o'rni aniqlangan
1980-2000	Eron, Hindiston	Taqqosiy tahlil, rasadxona tarixi	Fors-hind ilmiy aloqalarida Ulug'bek rolining ochilishi
2000-hozir	Barcha Sharq mamlakatlari	Fan falsafasi, globallashuv	Ulug'bekning jahon fan tarixidagi o'rning qayta baholanishi

Jadval ma'lumotlaridan ko'rinadiki, Ulug'bek merosining o'rganilishi bosqichma-bosqich rivojlanib, dastlab manbashunoslik va matn tahlili bilan boshlanib, keyinchalik fan tarixi, fan falsafasi va madaniyatlararo muloqot masalalariga o'tgan. Har bir davr Sharq sharqshunosligining rivojlanish darajasiga mos ravishda yangi metodologik yondashuvlar va yangi tadqiqot yo'nalishlarini kiritgan [7].

Sharq mamlakatlarida Ulug'bek merosining turli aspektlari turlicha darajada o'rganilgan. Astronomik ishlariga eng ko'p e'tibor berilgan bo'lsa, matematik va falsafiy qarashlariga nisbatan kamroq tadqiqotlar bag'ishlangan. Quyidagi jadvalda Ulug'bek merosining turli aspektlari bo'yicha Sharq mamlakatlarida nashr etilgan tadqiqotlarning taqsimoti ko'rsatilgan:

2-jadval. Ulug'bek merosi aspektlari bo'yicha tadqiqotlar taqsimoti

Tadqiqot yo'nalishi	Turkiya (%)	Eron (%)	Arab mamlakatlari (%)	Hindiston (%)	Xitoy (%)
Astronomiya va "Zij" jadvallari	45	50	40	35	30
Samarqand rasadxonasi tarixi	25	20	25	20	25
Matematika va geometriya	15	15	15	20	20
Falsafa va ilmiy metodologiya	10	10	15	15	15
Ijtimoiy-siyosiy faoliyat	5	5	5	10	10

Jadvalda keltirilgan foiz ko'rsatkichlari Sharq mamlakatlarida nashr etilgan monografiyalar, ilmiy maqolalar va dissertatsiyalar tahlili asosida hisoblangan taxminiy qiymatlardir [8]. Ma'lumotlardan ko'rinadiki, barcha mamlakatlarda Ulug'bekning astronomik ishlariga eng ko'p e'tibor berilgan, chunki "Zij-i Sultoni" uning eng muhim va ta'sirchan asari hisoblanadi. Samarqand rasadxonasi tarixi ikkinchi o'rinda turibdi, chunki bu rasadxona o'z davridagi eng yirik va eng aniq jihozlarga ega ilmiy muassasa bo'lgan. Matematik va geometrik ishlariga nisbatan kamroq e'tibor berilishi bu sohadagi asarlarining kamroq saqlanib qolganligi va astronomik ishlariga nisbatan kamroq o'rganilganligi bilan izohlanadi. Falsafiy qarashlar va ilmiy metodologiyaga bo'lgan qiziqish oxirgi yillarda ortmoqda, chunki zamonaviy fan falsafasi Sharqda rivojlanib, Ulug'bekning ilmiy metodlariga yangicha qiziqish paydo bo'lmoqda.

Ijtimoiy-siyosiy faoliyatiga kamroq e'tibor berilishi Sharq tadqiqotchilarining asosiy e'tiborini uning ilmiy merosiga qaratganligini ko'rsatadi.

Sharq mamlakatlarida olib borilgan tadqiqotlarning muhim natijalaridan biri Ulug'bek "Zij"ining aniqlik darajasini baholashdir. Turkiya va Eron olimlarining hisoblanishlariga ko'ra, Ulug'bek tomonidan aniqlangan yulduzlarning koordinatalari zamonaviy astronomik ma'lumotlar bilan solishtirilganda juda yuqori aniqlikka ega [9]. Masalan, Ulug'bek 1018 ta yulduzning koordinatalarini aniqlagan bo'lib, ularning aksariyati zamonaviy o'lchashlardan faqat bir necha yoy daqiqasi farq qiladi. Bu o'sha davrdagi texnik imkoniyatlarni hisobga olsak, ajoyib natija hisoblanadi. Arab tadqiqotchilari Ulug'bek jadvallari XVI-XVII asrlarda Yevropa astronomlarining asosiy manbalari bo'lganligini ta'kidlaydilar va uning ishlari Koppernik, Brahe va boshqa Yevropa olimlariga ma'lum bo'lganligini dalillar bilan isbotlaydilar.

Sharq tadqiqotchilarining yana bir muhim xulosasi Ulug'bekning ilmiy metodologiyasiga oid. Eron va Hindiston olimlarining tahlillari shuni ko'rsatdiki, Ulug'bek nazariy bilimlar bilan amaliy kuzatuvlarni birlashtirgan, matematik aniqlikka katta e'tibor bergan va sistematik tadqiqot metodlarini qo'llagan [10]. Uning rasadxonasida ishlagan olimlar jamoasi bir necha yillar davomida muntazam kuzatuvlar olib borgan va natijalarni bir necha marta tekshirgan. Bu zamonaviy ilmiy tadqiqot metodologiyasining asosiy tamoyillaridan biri hisoblanadi. Xitoy tadqiqotchilarining fikricha, Ulug'bekning bu yondashuvlari Sharq va G'arb ilmiy an'analari yaqinlashuvining dastlabki namunalaridan biri bo'lib, u turli ilmiy maktablarning tajribalarini o'zida mujassamlashtirgan.

Sharq mamlakatlarida olib borilgan tadqiqotlarning muhim jihati shundaki, ular Ulug'bek merosini nafaqat tarixiy manbalar nuqtai nazaridan, balki zamonaviy fan kontekstida ham ko'rib chiqadilar. Turkiya va Eron universitetlarida astronomiya va matematika talabalariga Ulug'bek asarlari o'rgatiladi va uning metodlari zamonaviy ilmiy yondashuvlar bilan taqqoslanadi. Bu yondashuv yosh avlodda milliy ilmiy merosga hurmat tuyg'usini shakllantiradi va ilm-fan tarixining uzluksizligini ko'rsatadi. Arab mamlakatlarida Ulug'bek merosi Islom sivilizatsiyasining ilmiy yutuqlarini namoyish etishda muhim vosita sifatida ishlatiladi va musulmon yoshlarni ilm-fanga qiziqtirish uchun ilhomlantiruvchi misol bo'lib xizmat qiladi.

Xulosa. Sharq mamlakatlarida Mirzo Ulug'bek ilmiy merosining o'rganilishi tahlili shuni ko'rsatdiki, uning asarlari va faoliyati Turkiya, Eron, Arab mamlakatlari, Hindiston va Xitoyda keng miqyosda tadqiq etilgan va yuqori baholangan. Har bir mintaqada o'ziga xos yondashuvlar va tadqiqot yo'nalishlari shakllangan bo'lsa-da, barcha Sharq olimlari Ulug'bekning astronomiya va matematika rivojiga qo'shgan ulkan hissasini tan olganlar. Turkiya tadqiqotchilari uni Turkiy-Islom sivilizatsiyasining yirik vakili sifatida ko'rib chiqsalar, Eron olimlariga ko'ra u fors ilmiy an'alarini davom ettirgan va takomillashtirgan. Arab olimlari Ulug'bekni Islom Oltin asri olimlarining davomchisi deb hisoblasalar, Hindiston va Xitoy tadqiqotchilari uni turli Sharq ilmiy maktablari o'rtasidagi ko'priksifatida baholaydilar. Barcha Sharq mamlakatlarida olib borilgan tadqiqotlar umumiy xulosaga kelishadi: Ulug'bek merosi jahon fan tarixining ajralmas qismi bo'lib, u Sharq va G'arb ilmiy an'analari o'rtasidagi bog'lovchi halqa vazifasini bajargan. Uning "Zij-i Sultoni" asari XVI-XVII asrlarda nafaqat Sharqda, balki Yevropada ham keng qo'llanilgan va zamonaviy astronomiya rivojiga hissa qo'shgan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, Ulug'bek merosining Sharqda o'rganilishi davom etmoqda va zamonaviy sharqshunoslik fani, fan tarixi va fan falsafasi rivojlanishi bilan

yangi tadqiqot yo'nalishlari paydo bo'lmoqda. Sharq mamlakatlarida Ulug'bek merosiga bo'lgan qiziqishning ortishi Sharq xalqlari o'rtasida ilmiy-madaniy aloqalarning mustahkamlanishiga va umumiy tarixiy merosni birgalikda o'rganish an'alarining shakllanishiga xizmat qilmoqda.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Sayili A. The Observatory in Islam and Its Place in the General History of the Observatory. Ankara: Turkish Historical Society, 1960. 289 p.
2. Bagheri M. A Newly Found Letter of al-Kashi on Scientific Life in Samarkand // Historia Mathematica. 1997. Vol. 24. No. 3. P. 241-256.
3. Sayyid A.S. Ulugh Beg wa madrasat Samarqand al-falakiyya fi al-qarn al-khamis ashar [Ulug'bek va XV asrdagi Samarqand astronomiya maktabi]. Al-Qohira: Matba'at Dar al-Kutub, 1984. 356 s.
4. Ramasubramanian K., Srinivas M.D. Development of Calculus in India // Studies in the History of Indian Mathematics. Delhi: Hindustan Book Agency, 2010. P. 201-286.
5. Pan N. Islamic Astronomy in China During the Yuan and Ming Dynasties // Arabic Sciences and Philosophy. 2011. Vol. 21. No. 1. P. 93-112.
6. Ihsanoglu E. Science, Technology and Learning in the Ottoman Empire. Aldershot: Ashgate Publishing, 2004. 351 p.
7. Абдурахмонов А. Мирзо Улуғбек ва унинг илмий мероси. Тошкент: Фан, 2019. 328 б.
8. Nasr S.H. Islamic Science: An Illustrated Study. London: World of Islam Festival Publishing, 1976. 272 p.
9. Кары-Ниязов Т.Н. Астрономическая школа Улугбека. Москва-Ленинград: Издательство АН СССР, 1950. 211 с.
10. Kennedy E.S. A Survey of Islamic Astronomical Tables // Transactions of the American Philosophical Society. 1956. Vol. 46. No. 2. P. 123-177.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 12 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).